

מכון הדר

MECHON HADAR

הליכה בעקבות המאסף

ר' אביטל הוכשטיין – hochstein@hadar.org

פרשת בהעלותך, תשע"ז

תיאור מבנה מסע ישראל במדבר מהווה מודל לאופן שבו על עם לנוע – בין אם זו תנועה פיזית ובין אם זו תנועה חברתית, רעיונית, רוחנית, פוליטית או מדינית. הפסוקים מלמדים על מספר מרכיבים נדרשים או ראויים על מנת להיות עם אחראי, עם מוסרי, בתנועה: תנועה עממית זקוקה לקבוצה שתדאג להשבת הסדר גם במציאות של שינוי, זקוקה לקבוצה שתגן מפני סכנות חיצוניות, זקוקה למישהו שיכיל את כולם, גם את מי שקשה עליו השינוי.

פרק י' בספר במדבר מתאר את תכנון אופן המסע. מן החצוצרות המודיעות על תנועה: "וַיִּזְכֹּר ה' אֶל-מִשְׁחַת לְאֹמֶר: עֲשֵׂה לְךָ, שְׁמֵי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף--מְקֻשָּׁה, תַּעֲשֶׂה אֹתָם; וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הַעֲדָה, וּלְמַסַּע אֶת-הַמַּחֲנֹת: וְתִקְעוּ, בָּהֶן: ... וְתִקְעֶתֶם, תְּרוּעָה וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת, הַחֲנִיִּים, קִדְמָה: וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה, שְׁנִית וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת, הַחֲנִיִּים תִּמְנְנֶה תְּרוּעָה וְתִקְעוּ, לְמַסְעֵיהֶם" (במדבר י, א' – ו'), ועד להכרזת משה עם עצירת חטיבת מסע זו או אחרת: "וּבְגִנְחָה, יֹאמֶר: שׁוּבָה ה' רַבְבוֹת אֵלַי יִשְׂרָאֵל" (שם, ל"ו).

בראש המסע עומד שבט יהודה: "וַיִּסַּע דָּגֵל מַחֲנֶה בְּנֵי-יְהוּדָה, בְּרֹאשׁוֹ--לְצַבְאֹתָם; וְעַל-צַבְאוֹ--נְחֹשׁוֹן, בֶּן-עַמִּינָדָב" (שם, י"ד), ובסופו שבט דן: "וַיִּסַּע, דָּגֵל מַחֲנֶה בְּנֵי-דָן--מְאֹסֶף לְכָל-הַמַּחֲנֹת, לְצַבְאֹתָם; וְעַל-צַבְאוֹ--אֲחִיעֶזֶר, בֶּן-עַמִּישַׁדָּי" (שם, כ"ה). בשורות הבאות אתמקד בתפקיד המאסף, תפקיד משמעותי במסגרת תנועה חברתית, תנועה עממית.

1. השבת אבידה

בתלמוד הירושלמי ישנה מחלוקת בשאלת מבנה מחנה ישראל בעת מסעם במדבר. האמוראים חלוקים בשאלה שמא נסעו ישראל כשצורת המחנה צורת תיבה, ריבוע, או שמא נסעו כשצורת המחנה צורת קורה, כלומר במבנה מאורך:

תלמוד ירושלמי (ונציה) עירובין פרק ה הלכה א, דף כב עג.

כיצד היו ישראל מהלכין במדבר?

רבי חמא בר חנינה ורבי הושעיה: חד אמר כתיבה וחרנה אמר כקורה.

מאן דמר כתיבה "כאשר יחנו כן יסעו" (במדבר ב, י"ז). מאן דמר כקורה "מאסף לכל המחנות לצבאותם" (שם, כ"ה).

תרגום

כיצד היו ישראל מהלכים במדבר?

מחלוקת רבי חמא בר חנינה ורבי הושעיה: אחד אמר כתיבה והשני אמר כקורה.

מי שאמר שנסעו בצורת תיבה מתבסס על הפסוק "כאשר יחנו כן יסעו" (במדבר ב, י"ז), המשווה בין צורת מסעם לצורת חנייתם, שניהם כמרובע.

ומי שאמר שהם נסעו כקורה, מתבסס על הפסוק "מאסף לכל המחנות לצבאותם" (שם, כ"ה),

המתאר את שבט דן כמאסף – ציונו של מאסף יחיד מניח צורה מאורכת – כקורה – אחד אחרי השני.

כדרכם של דיונים תלמודיים, עולה התהייה מה עושה כל אחד מן הצדדים עם פסוק הראייה של השני. זה הסובר כי צועדים ישראל כקורה, מסביר שהאמירה המשווה את צורת המסע עם צורת החנייה לא נועדה ליצור השוואה צורנית אלא "מה בחנייתן על פי הדיבור אף בנסיעתן על פי הדיבור" (שם).¹ כעת על הסובר כי ישראל צעדו כקורה להסביר את מיקומו של שבט דן כמאסף יחיד על אף צורת המסע המרובעת. כך מוצעת קריאה של הפסוק, אשר איננה מתמקדת בצורה אלא בתפקידו של שבט דן: "וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו הדא הוא דכתיב: (זהו שכתוב) "מאסף לכל המחנות

¹ "מאן דמר כקורה ומה מקיים כתיבה כאשר יחנו כן יסעו מה בחנייתן על פי הדיבור אף בנסיעתן על פי הדיבור", (שם, דף לג עמוד ב).

לצבאותם" (שם).²

מהם הנחות היסוד והערכים המשתקפים במעשה השבת האבידה? מעשה זה מניח כמובן הנחה או שתיים הקשורות בתחומי הקניין והרכוש, אולם יתכן שאפשר לראות בו הנחה מתוות דרך בכלל, בדבר העובדה שלסדר ראשוני ישנו ערך, שאפשר לראות בעבר עוגן משמעותי, שיש מקום לשוב אליו.

עלינו לזכור שמדובר בתקופת שינוי, תקופה בה ישראל נמצאים בתנועה. אין לפנינו מחאה כנגד שינוי בכלל, אלא אמירה שלמצב הדברים בעבר היה ערך; שינוי מקרי פרי השמטה, התעלמות או טעות, איננו דבר שראוי לנצל, אלא דבר שראוי לתיקון וכך יש להבינו. זו איננה רתיעה רק משינוי שהוא פרי טעות או חוסר בתשומת לב, אלא אולי גם רתיעה מניצול חולשות או טעויות של בני אדם.

שבט דן מוודא פה גם שמה, ואולי גם מי, שהיו בפנים, חלק מן המרקם החברתי, יישאר כזה גם בזמן שינוי, שלא ייזנח או יינטש באופן בלתי מכוון. שבט דן אחראי למעשה על שימורו של סדר פנימי, בכך מייצג הוא את התפיסה, לפיה גם בזמן מסע ושינוי, יש מקום לייחס ערך לעבר ולהשיב סדרים ישנים מסוימים על כנם.

2. הגנה

בפירושו 'קרבת העדה' לתלמוד הירושלמי, מציע הרב דוד בן נפתלי הירש פרנקל הצעה אחרת לתפקידו של שבט דן:

קרבת העדה עירובין פרק ה הלכה א

לפי ששבטו של דן מרובה באוכלוסין... היה הוא הולך באחרונה שאם יבואו למלחמה מאחוריהן יעמדו הם (שבט דן) כנגדן.

---

² "ומאן דמר כתיבה מה מקיים כקורה מאסף לכל המחנות לצבאותם לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה. וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו הה"ד מאסף לכל המחנות לצבאותם".

פירוש זה מציע מוקד אחר לפעילות של שבת דן: הגנה מפי סכנות מן החוץ. בעוד השבת אבדה מתמקדת פנימה, מוודאת שמה שאבד יושב ויישאר בפנים, הגנה שכזו עינה כלפי חוץ – מוודאת שמה שאין מקומו בפנים יישאר בחוץ. כמובן שמי שנמצא בקצה ואמון על הביטחון עסוק גם במיון ואבחנה: עליו להבין אם מי שבא לקראתו, מי שנקרה בדרכו, וגם מי שמנסה להיכנס מן החוץ הוא 'לנו או לצרנו'. רק לאחר מיון זה עליו לפנות ולהגן מפני סכנות העוללות לארוב בחוץ. כלומר, שבת דן שנע בקצה האחורי היה אמון על הקשר עם החוץ. מטבע הדברים, בזמן שינוי חוץ זה בהכרח משתנה תדיר, כך שישנו צורך בקשב עדין, בראייה בהירה וחדה ובעמידה איתנה בקשרי החוץ בתקופה שכזו.

3. הכלה

מדרש נוסף מדגיש ממד אחר בתפקידו של המאסף:

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר פרשת במדבר

"מאסף לכל המחנות" (במדבר י, כ"ה) שכל מי שנמשך אחריהן... היה נאסף אל מחנה דן לפי שהיה אחרון

פסיקתא זוטרתא מוסיף מטען חדש המייחד את שבת דן: כמי שהלך אחרון, בעצם נספחו אליו מכל השבטים כל מי שהלכו לאט מסיבה זו או אחרת. כל מי שהיה זקוק להפסקה בלתי מתוכננת, כל מי שנעצר מסיבה זו או אחרת, שהדרך קשתה עליו והמסע היה לו לטורח, כל אלו נאספו על ידי שבת דן בעת התנועה של ישראל. כך הפך מרחבו של שבת דן למקבץ כולל, שהכיל למעשה את השבטים כולם.

אם כן, על אף תיאור הסדר המופתי שבו הלכו וחנו ישראל, הופך שבת דן לפי הפסיקתא זוטרתא לאתר של חוסר סדר, מפגש, והכלת כל. ניתן למשל לדמיין כי אדם משבט יהודה המוביל, שהמסע קשה עליו – פיזית או רעיונית – מצא עצמו כעבור זמן של הליכה איטית ונכשלת נע עם אנשי שבת דן. כלומר, שבת דן כמאספם של האנשים במסע, סיפק ויצר מרחב מכיל, מוגן גם מפני הקשיים עבור מי שעצם השינוי היה קשה להם. למעשה, הכיל שבת דן גם את מי שהצטרפו אחרונים למהפכה.

סיכום

על מה מצביעה חברה דינמית כשהיא בוחרת למנות בתוכה מאסף?

- היא מצהירה שהיא רואה ערך בעוגן העבר, ובסדר ששייך לעבר זה. היא מבקשת לעבור תמורות ותנודות באופן מודע, מכוון, לא מקרי, ולא מנצל.
- כמאסף, היה שבת דן אחראי על הגבול, על המרחב הלימינלי, שהוא על פי רוב אתר מסוכן, ומטושטש. חברה הבוחרת שיהיה בה מאסף מצהירה שהיא פגיעה ושהיא מודעת לכך ששינוי לעולם איננו נשאר רק ברובד הפנימי, אלא מוליד הקשרים חדשים שיש לבחון, להבין ובהתאם לכך להגיב – תגובה שלפעמים דורשת ביצור גבולות – על אף הדינמיות שלהם.
- גבולות אלה שהמאסף מתייחס אליהם, יש להם מקום לא רק במעבר מן החוץ פנימה, אלא גם מבפנים החוצה. חברה כזו, הממנה מאסף, מציעה מרחב גמיש יותר הן למי שהשינוי והזרות קשים עליו, והן למי שפְּמָה אל החוץ מבלי רצון לותר על בית, ומזמינה את שניהם למצוא את מקומם עם המאסף. שם נוצר מרחב מגוון, מכיל, מדרבן, פתוח גם לקשיי הדרך וכל זאת תוך כדי תנועה.